

СЕМ'ЯНЧУК П. М.

к. е. н.

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

**ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ СТУПЕНЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ЛЮДСЬКИХ ПОТРЕБ**

*Стаття присвячена проблемі задоволення людських потреб та їх взаємозв'язку з потребами людини та індексом щастя. Здійснено теоретичний екскурс по основних теоріях ранжування людських потреб. На цій основі запропоновано класифікацію людських потреб за різними критеріями. Розроблено методику розрахунку ступеня задоволення фізіологічних, матеріальних, нематеріальних і сумарних потреб людини в статичній і динамічній формі. Встановлено, що зростання цих показників свідчить про позитивні зрушення в економіці, а зниження – про негативні. Графічно надано через карту площ байдужості і площ бюджетних обмежень ступінь задоволення людських потреб або міру щастя людини. З'ясовано, що максимізувати ступінь задоволення людських потреб, а разом і підвищення індивідуального та національного індексу щастя можна шляхом спільних дій держави й роботодавців у руслі фінансового, інституційного та кадрового забезпечення активної і пасивної частин компонентів процесу праці.*

*Ключові слова: потреба, потреба, фізіологічні, матеріальні й нематеріальні потреби, індекс щастя, процес праці, робоче місце.*

СЕМ'ЯНЧУК П. М.

к. э. н.

ПВУЗ «Хмельницький економічний університет»

**ПОДХОДЫ К ИЗМЕРЕНИЮ УРОВНЯ УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ**

*Статья посвящена проблеме удовлетворения человеческих потребностей и их взаимосвязи с нуждами человека и индексом счастья. Проведён теоретический экскурс основных теорий человеческих потребностей. На его основе предложена классификация человеческих потребностей по разным критериям. Разработана методика расчёта уровня удовлетворения физиологических, материальных, нематериальных и суммарных потребностей в статике и динамике. Установлено, что рост этих показателей свидетельствует о позитивных изменениях в экономике, а их снижение – о негативных. Создан график карты площадей индифферентности и площадей бюджетных ограничений, который обозначает уровень удовлетворения человеческих потребностей или меру человеческого счастья. Максимизировать уровень удовлетворения человеческих потребностей, а вместе с ним индекс индивидуального и национального счастья можно совместными действиями государства и работодателей путём финансового, институционального и кадрового обеспечения активной и пассивной частей компонентов процесса труда.*

*Ключевые слова: потребность, потребность, физиологические, материальные и нематериальные потребности, индекс счастья, процесс труда, рабочее место.*

SEMYANCHUK P. M.

candidate of economical sciences

PHEE «Khmelnitsky Economic University»

**APPROACHES TO THE CALCULATION OF SATISFACTION DEGREE OF HUMAN NEEDS**

*The problems of satisfaction of human needs and their connection with human wants and happy index have been elucidated in this article. The theoretical excursion of basic theories of human needs have been realized. Then the own classification of human needs under different criterions have been proposed. The method of satisfaction of degree satisfaction of physiological, material, immaterial and total needs in static and dynamic. Growing of these indexes means about positive changes in economy. Lowering of these indexes means about negative changes in economy. The degree satisfaction of human needs and human happy index has been pictured by map of squares of indifference and squares of budget limitations. Maximisation of degree satisfaction of human needs and individual and national human happy index will be realized by joint actions of government and employers in direction of financial, institutional and personnel support of active and passive components of process of labour.*

*Keywords: need, want, physiological, material and immaterial needs, happy index, process of labour, working place.*

**Постановка проблеми.** Історія людських нужд і потреб, а відтак і дискусії стосовно їхнього задоволення сягає часів появи самої людини. Спершу їх задоволення здійснювалося суцільно інстинктивно, але з плином часу інстинктивні дії почали поступово доповнюватися раціональними кроками. У своїй сукупності та поєднанні ці два шляхи сформували те, що зараз відоме людству як «економіка», тобто система життєзабезпечення, основним завданням якої є підтримка і покращення існування людей. Власне економічна теорія і прагне розв'язати проблему максимізації задоволення людських потреб, а як наслідок – підвищення добробуту населення та зростання індексу щастя за умов обмеженості ресурсів. Дана проблема невід'ємно пов'язана з життям та діяльністю людини. Нові досягнення науки, техніки й виробництва зумовили удосконалення задоволення людських потреб і водночас ще більше диференціюють усвідомлені й неусвідомлені бажання людей разом зі всіма супутніми проблемами. Саме тому дослідження у сфері людських нужд і потреб постійно доповнюються новими питаннями та пошуками науково-обґрунтованих відповідей на них.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Багато відомих зарубіжних та українських вчених присвятили свої праці вивченню даних проблем. Серед них варто відзначити теорії мотивації Ф. Герцберга, Е. Лоулера, Д. МакКлелланда, А. Маслоу, Л. Портера; теорію очікувань В. Врума, теорії Х та У Ф. Тейлора і Д. МакГрегора; теорію З В. Оучі, Р. Джонсона й А. Йегера; теорії справедливості Дж. Адамса, П. Уїкенса і Дж. Шелдрейка, теорію постановки цілей Е. Лока; теорії потреб О. Баєвої, Н. Бережної, І. Лєтової, С. Функнер; теорію нужд І. Буяна та багато інших. Незважаючи на всебічні й глибокі дослідження в даній сфері дещо поза увагою залишилася методика оцінювання ступеня задоволення людських потреб.

**Постановка завдання.** З усього вище сказаного впливає мета нашої публікації – розробити методикку обрахунку рівня задоволення людських потреб, здійснити спробу його графічної інтерпретації, поєднати з індексом щастя і з'ясувати шляхи їх максимізації на індивідуальному й національному рівнях.

**Виклад основного матеріалу.** Людина – це цілісна істота й водночас людина є органічною єдністю біологічного, духовного та соціального. Слід відзначити первинність і домінування біологічного над духовним. Власне ця природа людини і є основою її нужд. Нужда – це відчуття нестачі чогось, а відтак і необхідності у чомусь, це внутрішній імпульс у підсвідомості чи у свідомості людини. Повне, комплексне задоволення біологічних, духовних, соціальних нужд кожної людини – основна й фундаментальна проблема, а нагальність її розв'язання спричинена природними та соціальними властивостями людини [1, с. 84].

Усвідомлені нужди формують систему людських потреб, які А. Маслоу згрупував у так-звану піраміду або п'ятирівневу ієрархію потреб (рис. 1). Досягнення вищого рівня потреб стає актуальним після задоволення потреб нижчого рівня.

Ф. Герцберг побудував двофакторну теорію, у якій виділив дві категорії чинників: гігієнічні та мотивації. Перша категорія охоплює політику організації та її втілення адміністрацією, умови праці, заробітну плату й мікроклімат у колективі. До другої категорії вчений відносить успіх, кар'єру, визнання і схвалення результатів роботи, ступінь делегування повноважень та відповідальності, рівень безпосереднього контролю за роботою [3, с. 28].

Подібною є класифікація потреб І. Лєтової, яка поділяла їх на потреби дітей і дорослих. До перших вчена відносить тепло, захист, їжа та безпека. До других – потреби у стимулах, коханні, дружбі, спілкуванні, самореалізації, повазі, духовному розвитку та інші [4].

Інші вчені вважають, що структура потреб у кожної людини індивідуальна. Вона залежить від історичних та ситуативних чинників, тому є доволі мінливою. Разом з тим кожна потреба по відношенню до інших може бути причиною, наслідком, засобом, умовою, перешкодою тощо [5].

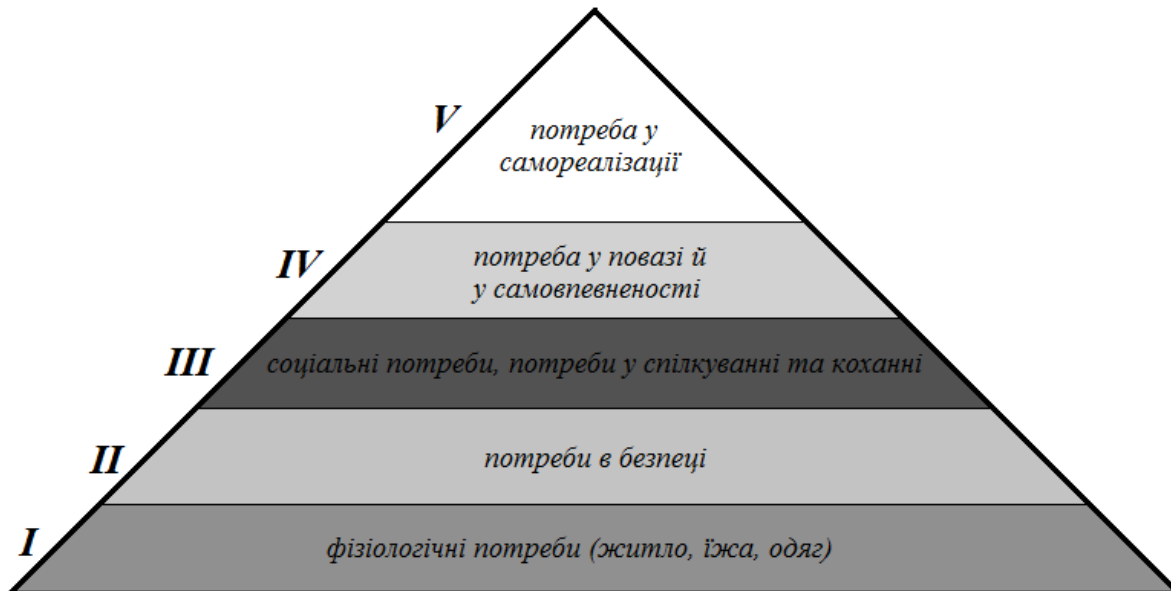


Рис. 1. Піраміда (ієрархія) потреб Абрахама Маслоу [2, с. 25]

Враховавши вище сказане пропонуємо власну класифікацію людських потреб за такими критеріями:

- за структурою нужд людини (фізіологічні, матеріальні й нематеріальні);
- за статтю (потреби жінок і потреби чоловіків);
- за віком (потреби немовлят; потреби дітей; потреби підлітків; потреби молоді; потреби зрілих людей; потреби людей похилого віку);
- за приналежністю країни чи території до певної цивілізації, тобто за шаблоном їх соціально-політичної організації, за рівнем їх економічного та культурного розвитку (потреби диких племен; потреби людей слаборозвинених країн чи територій; потреби людей, які проживають в країнах чи територіях з середнім рівнем розвитку; потреби людей високорозвинених країн чи територій);
- за культурно-освітнім рівнем та професійно-кваліфікаційним ступенем розвитку людини (потреби неосвічених людей; потреби людей з початковою освітою; потреби людей з середньою освітою; потреби людей з вищою освітою);
- за рівнем забезпеченості сім'ї (потреби незабезпечених верств населення; потреби малозабезпечених сімей; потреби середнього класу; потреби забезпечених сімей);
- за ступенем суб'єктивності (індивідуальні й колективні);
- за національним менталітетом (потреби різних націй, народностей, племен з урахуванням звичаїв, традицій, обрядів, релігії, ідеології, мови);
- за географічною ознакою (потреби людей які проживають у різних природнокліматичних зонах – жителів Арктики, тундри, лісотундри, тайги, лісової зони, лісостепу, степу, напівпустелі, пустелі, тропічної та субтропічної зон, Антарктики або ж жителів материкової частини чи острівних країн);
- за нужденністю, тобто за гостротою відчуття нестачі чогось й необхідності у чомусь (потреби, що потребують першочергового й негайного задоволення; другорядні потреби, задоволеність яких може бути відтягнена або розділена у часі; потреби, незадоволеність яких істотно не вплине на життєдіяльність людини);
- за тривалістю відчуття нестачі чогось і необхідності у чомусь (короткочасні та довготривалі);
- за періодичністю відчуття нестачі чогось та необхідності у чомусь (разові, періодичні, хронічні);
- за характером зміни нужденності, тобто ступеня нужди (потреби, що відзначаються наростаючим у часі відчуттям нестачі чогось й необхідності у чомусь; потреби, що

характеризуються незмінним у часі відчуттям нестачі чогось і необхідності у чомусь; потреби, що відзначаються затухаючим у часі відчуттям нестачі чогось й необхідності у чомусь).

Класифікація нужд І. Буяном на біологічні, духовні й соціальні [6, с. 39] впливає з самої природи людини і найбільш повно віддзеркалює її сутність та відмінність від інших представників органічного світу. Більшість біологічних нужд мають суґубо інстинктивну, вроджену природу виникнення внаслідок безумовних рефлексів та мінливої надбудови складних систем умовних рефлексів впродовж життя людини. Духовні та соціальні нужди також можуть мати рефлекторне підґрунтя, але здебільшого вони виникають й урізноманітнюються у процесі розвитку людини та її життєдіяльності. Оскільки формою прояву нужд є виражені у певний спосіб потреби, тоді біологічні нужди зумовлюють фізіологічні та матеріальні потреби, а духовні та соціальні нужди – нематеріальні потреби.

Людина, в основному, реалізує задоволення своїх потреб через економіку. Економіка – це форма адаптації людини до сил природи, це спосіб задоволення людських потреб. Саме тому ступінь задоволення людських потреб перебуває у прямому взаємозв'язку з рівнем розвитку економіки і культури та зі щаблем соціально-політичної ситуації в країні.

Немає показника який би точно виміряв ступінь задоволення людських потреб. Кожна людина в індивідуальному порядку може орієнтовно визначити рівень їхнього задоволення. Гіпотетично можна запропонувати показники, за якими можна було б визначити ступінь задоволення людських потреб. Так, ступінь задоволення фізіологічних потреб ( $C_{зфп}$ ) можна визначити таким чином:

$$C_{зфп}' = \frac{O_{зфп}}{O_{фп}} \times 100\%, \quad (1)$$

де  $O_{фп}$  – загальний обсяг фізіологічних потреб;  $O_{зфп}$  – обсяг задоволених фізіологічних потреб.

Підкреслимо, що обсяг фізіологічних потреб зокрема та усіх потреб загалом визначається не їхньою кількістю, а балами в діапазоні від 0 до 100 кожною людиною індивідуально залежно від нужденності, тривалості й періодичності відчуття нестачі чогось і необхідності у чомусь, а також від характеру зміни нужденності.

Ступінь задоволення матеріальних потреб ( $C_{змп}$ ) можна визначити так:

$$C_{змп}' = \frac{O_{змп}}{O_{мп}} \times 100\%, \quad (2)$$

де  $O_{змп}$  – обсяг задоволених матеріальних потреб;  $O_{мп}$  – загальний обсяг матеріальних потреб.

Ступінь задоволення нематеріальних потреб ( $C_{змп}'$ ) можна визначити так:

$$C_{змп}' = \frac{O_{змп}}{O_{мп}} \times 100\%, \quad (3)$$

де  $O_{змп}$  – обсяг задоволених нематеріальних потреб;  $O_{мп}$  – загальний обсяг нематеріальних потреб.

Виходячи з цих трьох параметрів, можна запропонувати агрегований показник задоволення людських потреб ( $C_{зп}$ ):

$$C_{зп}' = \frac{(O_{зфп} + O_{змп} + O_{змп}')}{(O_{фп} + O_{мп} + O_{мп}')} \times 100\%. \quad (4)$$

Зазначимо, що за допомогою цих чотирьох параметрів можна визначити ступінь задоволення потреб людини тільки у стані статичності, тобто на певний момент часу. Проте усі процеси і явища економіки є динамічними, а отже і змінними. Тому з метою порівняння ступенів задоволення людських потреб слід ввести показники динаміки, тобто зміну рівнів задоволення людських потреб за певний проміжок часу. Так, першим з них є зміна ступеня задоволення фізіологічних потреб ( $\Delta C_{зфп}'$ ), що визначається таким чином:

$$\Delta C_{зфп}' = \frac{\Delta O_{зфп}}{\Delta O_{фп}} \times 100\%, \quad (5)$$

де  $\Delta O_{зфп}$  – зміна обсягу задоволених фізіологічних потреб, що визначається як різниця між обсягами задоволених фізіологічних потреб у поточному й базовому періодах:  $O_{зфп1} - O_{зфп0}$ ;  $\Delta O_{фп} = O_{фп1} - O_{фп0}$  – зміна загального обсягу фізіологічних потреб.

Відповідно зміну ступеня задоволення матеріальних потреб ( $\Delta C_{змп}'$ ) можна визначити таким самим способом:

$$\Delta C_{змп}' = \frac{\Delta O_{змп}}{\Delta O_{мп}} \times 100\%, \quad (6)$$

де  $\Delta O_{змп} = O_{змп1} - O_{змп0}$  – зміна обсягу задоволених матеріальних потреб;  $\Delta O_{мп} = O_{мп1} - O_{мп0}$  – зміна загального обсягу матеріальних потреб.

Зміна ступеня задоволення нематеріальних потреб ( $\Delta C_{знп}'$ ) визначається аналогічно:

$$\Delta C_{знп}' = \frac{\Delta O_{знп}}{\Delta O_{нп}} \times 100\%, \quad (7)$$

де  $\Delta O_{знп} = O_{знп1} - O_{знп0}$  – зміна обсягу задоволених нематеріальних потреб;  $\Delta O_{нп} = O_{нп1} - O_{нп0}$  – зміна загального обсягу нематеріальних потреб.

Відтак можна запропонувати агрегований показник задоволення потреб людини в динаміці ( $\Delta C_{зп}'$ ):

$$\Delta C_{зп}' = \frac{(\Delta O_{зфп} + \Delta O_{змп} + \Delta O_{знп})}{(\Delta O_{фп} + \Delta O_{мп} + \Delta O_{нп})} \times 100\%. \quad (8)$$

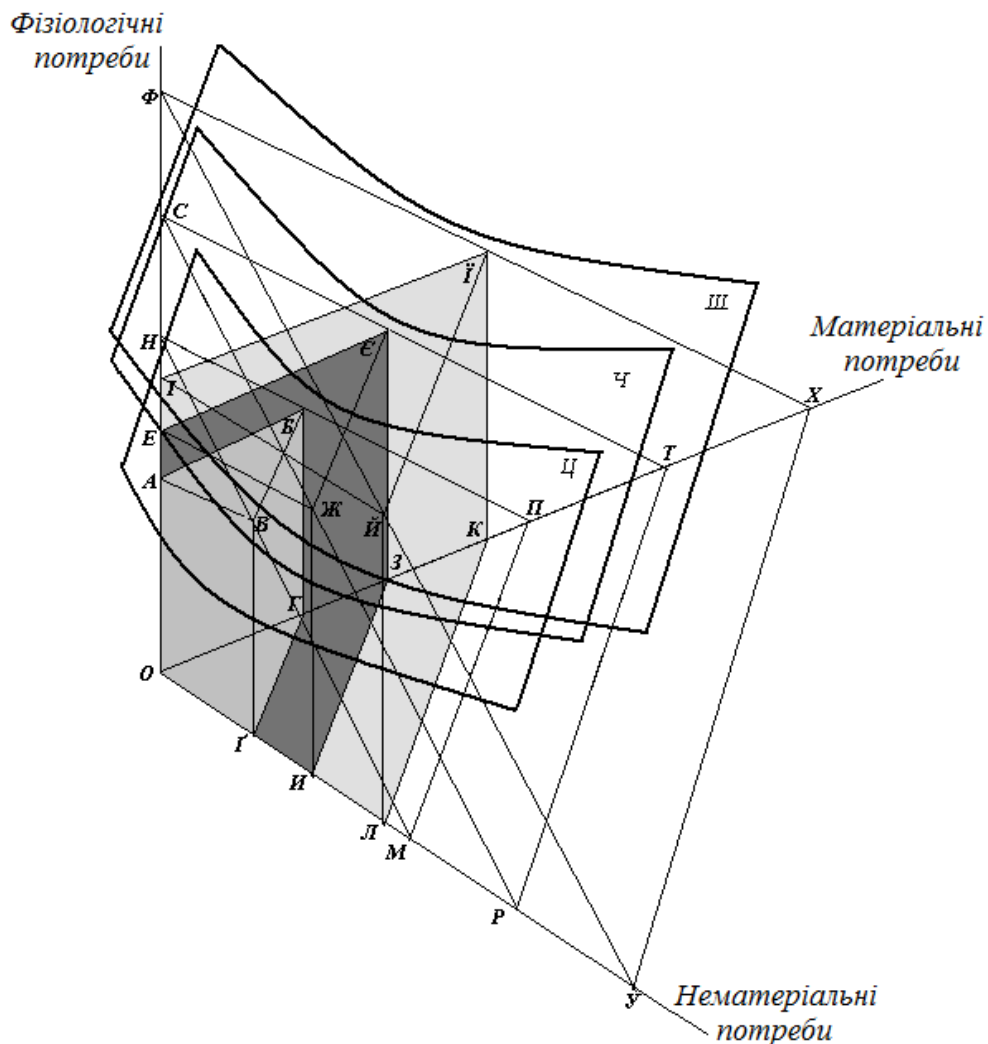
Значимість цих показників для економіки країни є великою адже ступінь задоволення потреб, особливо його зміна в часі впливає на стан здоров'я людей, їхню працездатність, здатність і бажання виконувати свою роботу, відповідальність на робочому місці, стимул до самовдосконалення і прогресу, результат праці. Зростання цих показників матиме позитивний вплив на розвиток країни, а скорочення – негативний.

Вчені вважають, що основною складовою щастя та успіху людини є ступінь задоволення її потреб [7; 8]. Саме тому нами зроблена спроба графічної інтерпретації взаємозв'язку між ступенем задоволення людських потреб та рівнем щастя (рис. 2).

Беручи за основу ординалістський варіант теорії поведінки споживача вважатимемо, що *Ц, Ч, Ш* – це площі індивідуальності задоволення людських потреб. Тоді *НМП, РСТ, УФХ* – площі бюджетних обмежень задоволення людських потреб. Відповідно, *БВ, ЄЖ, ЙІ* – лінії дотику площ індивідуальності до площ бюджетних обмежень. Відповідно *ОАБВГТ, ОЕЄЖЗИ, ОІЙКЛ* – об'єми оптимального задоволення потреб людини за її фінансових можливостей. Фігури *ОАБВГТ, ОЕЄЖЗИ, ОІЙКЛ* можна також розглядати як щастя людини, тобто в якій мірі щасливий окремий індивід або населення країни в цілому.

Ступінь задоволення людських потреб або щастя людини здебільшого залежить від її

доходів, що має пряме відношення до умов процесу праці, тобто фінансового, інституційного і кадрового забезпечення робочого місця та виробничого процесу. Владні структури повинні діяти й контролювати ззовні, а роботодавці зсередини з метою підвищення якісних характеристик активної і пасивної частин компонентів процесу праці. До активної належать працівник як особистість, індивідуум зі своїми знаннями, вміннями, навичками – людський капітал або робоча сила. До пасивної відноситься матеріально-техніко-технологічна база, тобто робоче місце, засоби праці, предмети праці, технології у поєднанні з виробничим процесом. Інституційні чинники задоволення людських потреб – це нормативно-правове врегулювання системи взаємовідносин роботодавць ↔ найманий працівник, держава ↔ дошкільнята, держава ↔ школярі, держава ↔ студенти, держава ↔ роботодавець, держава ↔ найманий працівник, держава ↔ безробітні, держава ↔ пенсіонери, держава ↔ непрацевдатні, держава ↔ військовослужбовці строкової служби тощо.



**Рис. 2. Взаємозв'язок між ступенем задоволення людських потреб та мірою щастя**

**Висновки.** Отже, нужда – це внутрішній стан людини, відчуття нестачі чогось, необхідності у чомусь, що виникає стихійно і виражається через свою зовнішню форму прояву – потребу, тобто конкретно виражене бажання задовольнити оце почуття нестачі, необхідності, вийти з цього внутрішнього стану нужди. Відношення сумарного значення задоволених фізіологічних, матеріальних і нематеріальних потреб та його приросту до сумарного значення загального обсягу фізіологічних, матеріальних і нематеріальних потреб та його приросту визначає ступінь задоволення людських потреб або міру щастя людини в статичній й динамічній формі. Графічно це можна передати через карту площ байдужості і площ

бюджетних обмежень задоволення людських потреб. Досягнути максимізації ступеня задоволення людських потреб, а разом і підвищення індивідуального та національного індексу щастя можна шляхом спільних дій держави й роботодавців у руслі фінансового, інституційного та кадрового забезпечення активної і пасивної частин компонентів процесу праці.

**Список використаних джерел**

1. Буян І. Взаємозв'язок, взаємозумовлення та взаємодія природи і людини як чинники задоволення нужд / І. Буян // Психологія і суспільство. – 2015. – № 2 – С. 84–101.

2. А. Н. Maslow, *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1970. URL: [http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Theory\\_Z&oldid=491335013](http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Theory_Z&oldid=491335013).

3. Корпорация в системе общественного производства : [монография / Л. И. Дмитриченко, Т. С. Чунихина, Л. А. Дмитриченко, А. Н. Химченко]. – Донецк : ООО «Східний видавничий дім», 2010. – 220 с.

4. Летова И. Потребности. Навыки осознания и удовлетворения потребностей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.letova.com](http://www.letova.com).

5. Бережной Н. Человек и его потребности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [lib.vvsu.ru/books](http://lib.vvsu.ru/books).

6. Буян І. Ринкова система праці – сучасна економічна форма взаємодії біологічного, духовного, соціального в людині з природою / І. Буян // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 38–51.

7. СТЭП-БРЭЙФИНГ – система материального, социального и духовного развития. Основные положения Теории потребностей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://step-breyfing.biz/Funkner.zip>.

8. The Happy Planet Index 2.0 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.happyplanetindex.org](http://www.happyplanetindex.org).

---